

Kadının Özgürlüğünü Arama Mücadelesi Perspektifinden Jane Campion'un Piyano Filmi Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Hakan Alp

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, TBMYO, Radyo ve TV Teknolojisi
hakan.alp@iuc.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9696-8902>

Makale Başvuru Tarihi : 02.11.2022

Makale Yayın Tarihi : 31.12.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öğr. Gör. Kenan Subaşı

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Rektörlük
kenansubasi@iuc.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7416-3617>

Özet

Anahtar Kelimeler:

Sinema, Feminist
Kuram, Egemenlik,
Kadın, Ataerkil

Jane Campion'un Piyano isimli filmi, kadının ataerkil düzene karşı mücadelesi ve kendini bu geleneksel düzen içinde bir özne olarak konumlandırma çabası üzerinden kurgulanmıştır. Filmin ana eksen, kadının kimliğini bulma mücadelesi, cinsellik ve arzu kavramları üzerinden kendini tanımlama üzerine inşa edilmiştir. Makalemiz kapsamında inceleyeceğimiz Piyano filmi hem dünya sinemasında hem de ülke sinemamızda sıklıkla karşılaşılan çatışmanın ana öznesi olarak iki erkek ve bir kadın ilişkisi konumlandırılmıştır. Jan Chapman üzerinde çok fazla konuşulan bu klişeyi sessizlik kavramı ile sentezleyerek insan hikâyesi üzerinden kadının varoluş mücadelesinin anlatmayı hedeflemiştir. Filmde ana imgelem olarak karşılaşılan piyano imgesi, özel mülkiyetin, özne olamayan ve nesneleştirilen kadın kimliğinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. İncelememiz kapsamında, ataerkil düzen içerisinde varoluş mücadelesi veren Ada karakteri feminist kuram ve psikanalist yaklaşım çerçevesinde analiz edilecektir.

An Evaluation of Jane Campion's Piano Film from the Perspective of the Struggle for Women's Liberation

Abstract

Keywords:

Cinema, Feminist
Theory, Domination,
Women, Patriarchy

Jane Campion's framed film The Piano is aptly planned as a subject within a plot for its counterarchitectural order. The main drawing of the film, the design drawing, is designed to create the imaginary. The Piano movie, which we will be in our article, can be experienced both in the world and in two women in the world. Jan Chapman aims to tell the human story by synthesizing this widely spoken cliché with conceptualization. Renting a car as the main imagination in the movie is designed in such a way that the specific goal can be conceived by objective users. Within the scope of our review, the character Ada, who struggles for existence in the patriarchal order in general, will be evaluated within the scope of feminist theory and psychoanalyst system.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcında Adem'in topraktan Havva'nın ise onun kaburga kemiğinden yaratılması inanişından bu zamana kadar kadınlar tarihe ve yaşama ortak olup tarihin öznesi olmak yerine nesnesi konumunda kalmış ve erkeklerin kendileri yerine de düşünmesini kabul etmesi beklenmiştir. Tarihsel perspektiften bakıldığında kadın hareketlerini üç dönemde ele almak mümkündür. "Kadınların örgütlü bir şekilde haklarını aramaları 19. Yüzyılın sonlarına ve 20. Yüzyılın ilk dönemlerine denk gelmektedir. Bu hak arayışların sonuçları hem ülkemizde hem de dünyada karşılığını bulmuştur. Ancak bu kazanımlar çoğunlukla siyasi kazanımlardan oluşmaktadır ve bu siyasi kazanımlar toplumsal olarak kadın erkek eşitliğini oluşturmakta etkili olmamıştır." (Elmacı, 2017: 257).

Yaşadığımız yüzyıla gelindiğinde kadınlar kendi tarihlerinin olduğunu fark etmişlerdir. Günümüze kadar yazılmış olan tarih, erkeği özne olarak gören kadını dışlayan bir yapıda iken artık kadınlar da yeni yazılacak tarihin öznesinde var olabilmek amacıyla üretim yapan, eleştiren, yazan, aktaran ve kendilerinin var olan insanlık tarihin bir öznesi olduğunu anlatmak için eril bakışa karşı mücadele etmektedir.

"Feminist ideoloji, toplumsal ve sosyal alana yönelik özgürleştirici düşüncelerden biri olarak, kadınların maruz kaldığı bireysel korkuların, aslında toplumsal sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kadına kişisel sorunuymuş gibi dayatılan ve tek başına altından kalkması -daha doğrusu kalkmaması- beklenen baskı ve korkular, ataerkil ideoloji doğrultusunda işler. Feminizm bu korkuları, kadınlar arasında ortak bilinç oluşturarak tartışmaya açmış, erkek egemen toplumun dayatması olan olumsuzlukları milyonlarca kadının yaşadığını ortaya koymuş ve bunlara karşı çözüm yolları önermiştir."

"Feminizm kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil, eşitsiz ve ezilme deneyimlerini inceleyen, neden ezildiklerini ortaya koyan kuramsal bir yaklaşım ve aynı zamanda da kadınların özgürleşme mücadelesinin politik bir hareketidir. Eleştirel bir yaklaşım olarak feminizm kadınların ezilmişliğinin nedenlerini ve özgürleşme süreçlerini tartışırken aynı zamanda günlük yaşamdan makro süreçlere kadar toplumsal yaşama nüfus etmiş bütün yapı ve ilişkileri de eleştiriye tabi tutmaktadır (Güneş, 2017)." Eleştirilerini ortaya koyabilecekleri alanlardan biri de sinema olmuştur. Atmışlı yıllarda karşı kültürel hareketlerden de feminist film eleştirisi etkilenmiştir. Feminist film eleştirisinin tarihsel gelişimine bakıldığında karşı kültürün politik hareketleriyle, fikir akımlarıyla beslendiği görülmektedir. LGBT hareketi, ırkçılığa uğrayan kişilerin özgürlük hareketi gibi toplum tarafından ötekileştirilmiş insanların mücadelelerinin siyasi hareketlerinden hem beslenmiş hem de beslenmiştir.

ERKEK EGEMEN BAKIŞ AÇISININ TOPLUMSAL YANSIMALARI

Ataerkil yapının dili olan eril dil toplum içerisindeki kadınların kendilerini ifade etmelerini ve kendi özgürlüklerini gerçekleştirmesine engel olmaktadır ki ataerkil yapının devamı sağlanabilsin. Feminizm hareketini temel olarak ataerkil yapının içerisindeki kadınların hürriyetlerini kazanmalarını amaçlayan politik bir akım olarak tanımlamak mümkündür. "Psikanalitik feminizm ise; psikanalizin ataerkil yapısını, erkek bakışını ve bu nedenle kadını ikincilleştirerek, ihmal etmesini eleştirir. Feminizmin bu eleştirileri neticesinde psikanalitik feministler, psikanaliz kuramını kadını merkeze alacak şekilde geliştirerek feminist bir psikanalizi mümkün hale getirin Psikanalitik feministler; Freud'un psikanaliz yaklaşımında erkeğin (baba) temel alınarak, kadının penis kıskançlığı üzerinden tanımlanmasının kadını yok saydığını söylemektedirler (Yılmazbilek, 2018)."

"Lacan'a göre 6-18 aylık bir bebek, ayna evresinde ilk kez kendi benliğinin ayırımına kendisinden farklı ve kendisinin dışında bir yerde, bir yansıtıcı yüzeyde varmaktadır. Bebek, bu yansıtıcı yüzeyde karşılaştığı imajını ilk defa annesinden özerk bir varlık ve kendine ait bir bütünlük olarak algılamakta ve bir ideal-ben olarak tasarlanan bu özerk varlığa büyük hayranlık duymaktadır. Yani bebek, kendi varlığını bir imaj

üzerinden ayırt ederek kendisine bu imaj yoluyla birlik duygusu kazandırmış ve kendi benliğini hayran olunası bir bütünlük olarak kavramıştır. Fakat bu benlik ve bütünlük duygusu, Lacanyen gerçekliğin (reality) öğeleri olan dil ve toplum yasaları ile özne olmak pahasına parçalanmaya mahkûmdur.”

Feminist film eleştirisi ile psikanalitik yöntem arasındaki bağı ilk yıllarında kuvvetli olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. İlk yıllarda aralarında oluşmayan bağı, lakin sonradan kuvvetli bir bağ sağlanacaktır, feminist eleştirinin psikanalitik yöntem ile ana sorunu ataerkil düzende yaşayan kadının toplumsal konumunu devam ettirmesine psikanalitik yöntemin yardımcı olduğunu düşünmekteydiler.

“Psikanaliz kadın erkek ayrımını psikolojik olarak açıklamaya çalışmaktadır. Freud'un kadın ve erkeğin aile içinde rollerini belirlemek amacıyla yaptığı deneysel çalışması, daha da önemlisi çocuğun yetiştirme sürecinde geçirdiği cinsel kimlik sürecini betimlemesi, çağdaş feminist teorinin en önemli temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Freud kadın hakları hareketinin, düzeltmeyi amaçladığı durumları yalnızca teşhis etmektedir. Freud'a göre, Oidipal dönemde “cinsel arzuları uyanan çocukta annesine yoğun bir cinsel istek ve bağımlılık gelişir. Onun bu isteği babasını kendisinin karşıtı rakibi olarak görmesine yol açar... Babasını rakibi olarak görmesi aynı zamanda onda iğdiş (hadım) edilme korkusunu da geliştirir.”

Feminist eleştiri, ataerlik yapı içerisindeki cinsiyet eşitsizliğini ki bu eşitsizlik sadece kadına yönelik eşitsizlik değil aynı zamanda toplumun diğer ötekilerine, erkeklerine ve LGBT bireylerine karşı yapılan eşitsizliğin temel nedeni olduğunu düşündükleri babaerkil düzenin ve bu düzeni var eden imgelerin çözümlemesi için çaba gösterir. Feminist eleştiri ataerkil düzene hizmet eden kodların filmlerde nasıl ortaya konulduğunu bu kodlar içerisinde de kadının konumunun ne olduğunu ortaya koymaya çalışır. Feminist kuramcılar, filmlerde yer alan kadın karakterlerin kadına ait yansımalar olmadığını kadın veya toplum içerisinde ötekileştirilmiş olan bireylerin filmlere yansımalarının erkek zihinin bir yansıması olarak görülmesi gerektiğini söyler. Nicelik anlamında da ataerkil yapı içerisinde üretilen filmlerde de erkek egemenliğini görmek mümkün. “Feminist film eleştirisi, kadının "gerçek" haliyle sinemada neden temsil edilmediği, yer alan kadın karakterlere rağmen, filmlerde erkek söyleminin nasıl devam ettirildiği, bu söylem içinde kadınların nasıl resmedildikleri ve gerçek yaşamdaki kadın deneyimlerinin filmlerde neden göz ardı edildiği gibi soruların yanıtını aramaktadır (Saygıngil, 2013).” Feminist film eleştirisinin en mühim öznelerinden biri de kadınların sinemada temsil edilmeyen sesleri, kadının erkeğin gözünden anlatılıp neredeyse her hikayede özneleştirilmeden nesne konumunda tutulmaları, kadının kendisine özgü bakış açısını yansıtmaya çalışırken bile aslında erkeğin eril dilinin sasürüne maruz kalmasıdır. Bu ataerkil yapı içerisinde kendi benliklerini ortaya koymak üzere amaç edimiş insanlar feminist film eleştiride bir araya gelir.

Feminist film eleştirisi ile ataerkil düzen içerisinde yaşayan kadının cinsel kimliği değil toplum içerisindeki rolü tartışılır olmuştur. Jan Chapman'ın Piyano (The Piano) filmi temellerine değindiğimiz feminist kuramın ışığında analiz edilecektir.

FİLMİN KONUSU VE YORUMLAMASI

Piyano filmi 19. yüzyılda bilinmez bir kıtaya doğru yolculuğa çıkan üç kişi; Ada, Ada'nın kızı Flora ve Ada'nın sesi Piyano üzerine kurgulanmıştır. Ada konuşamayan/konuşmayan ve eşini kaybetmiş bir kadındır. Neden konuşamadığı filmin ilerleyen dakikalarında anlaşılacaktır. Yağmurlu bir havada eski eşi ile ormanda yürüyüş yaptıkları esnada düşen yıldırım eşine denk gelir ve Ada'nın eşi vefat eder. Bu olaydan sonra Ada hiç konuşamaz. Ada'ya kızı Flora tercümanlık yapmaktadır ve bir de piyanosu. Babasının yaptığı bir anlaşma üzerine hiç tanımadığı bir adamla evlenmek için fırtınalı bir havada Yeni Zelanda'ya gelir. Fırtına bir nevi gelecekte olacakların habercisi olarak filmde ilginç bir sahne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ada'nın eşi Alisdair Ada'yı daha ilk gördüğü anda film boyunca da sürdüreceği eril dilini ortaya koyar ve arkadaşı Baines'e "Biraz bodurmuş. Böyle tahmin etmemiştim" der ve tabii tahmin edemediği iki şey daha vardır: Ada'nın iletişim şekli ve piyano ile olan ilişkisi.

Hem yaşadıkları mekânın zor şartları hem de Alisdair'in isteksizliğinden dolayı piyano sahilde bırakılır. Yeni evine gelen Ada tahta masaya piyano tuşlarını çizer ve sanki piyano çalıyormuş gibi çizim olan tuşlara basar. Bu durumu gördüğünde anlamlandıramayan Alisdair evdeki hizmetçiye "Sence de çok enteresan değil mi? O sadece tahta bir masa. Ses çıkartması imkânsız" der. Yeni Zelanda'nın yerlileri Maorilerle derin ormanın içerisinde ataerkil bir düzene alışık toprak düşkünü olan Alisdair Ada'nın sessizliğinin sesi olan piyano ile arasındaki kuvvetli bağı da anlayamamıştır ve anlayamayacaktır. Kadını ticari bir meta olarak gören Alisdair kendisinin olmayan ve hiç olmayacak piyanoyu da arazi karşılığı arkadaşı Baines'le takas edecektir.

Baines, adaya bilinmez bir dünyadan gelen kadının cazibesinden etkilenir. Bilinmezliğin çekiciliğidir bu. Arkadaşı Alisdair'in baskın eril dili ve sığlığına karşın Baines'in piyano ile kurduğu naif bağ Ada'yı etkileyecektir. Alisdair'den arazi karşılığı satın aldığı piyano ile Ada'dan piyano dersleri alacaktır lakin Ada ilk başlarda Baines'e ders vermeye pek gönüllü değildir çünkü Baines'i okuma yazma bilmeyen cahil bir Maori yerlisi olarak görür. Baines'in yüzünün bir kısmında dövmelemleri olan dışarıdan bakıldığında yerlilerden pek de farkı olmayan biri olarak görünmesine karşın hem yerlilerin konuştuğu dili hem İngilizce hem de sessizliğin dilini konuşabilmektedir.

Piyano dersleri başlar ve filmin başlangıcında sadece bir yük olarak görülüp sahilde bırakılan piyano ilerleyen dakikalarında filmin ana karakterlerinden biri olmuştur. Baines, piyanonun bir yük olmadığını ve Ada'ya açılacak kapı olduğunu anlar. Baines ile Ada arasında yapılacak ittifak göre Ada Baines'in isteklerini kabul etmesi karşılığında anlaştıkları sayı kadar piyanonun tuşlarını ve zamanla tamamını alacaktır lakin bu anlaşma onları birbirine bağlayacak bir anlaşmaya dönüşecektir. İlerleyen derslerde aralarındaki anlaşmayla Baines Ada'ya dokunabilecektir kocası Alisdair dokunamamışken. Baines bilir ki uzaklardan gelen ruhu bambaşka olan kadının dikkatini çekebilmenin tek yolu onun dikkatle baktığı yerde durmaktır. Masaya piyano çizip çalmasını garipseyen ve piyanoyu sırf daha fazla arazi almak için satan Alisdair'e kıyasla, her ruh halinde zevkle piyanoyu dinleyen ve Ada'yı duyabilen tek kişi Baines'tir.

Ada'nın piyano tuşuna "Sana aitim, kalbim seninle George" yazıp kızıyla Baines'e göndermesini piyano ile takas ettiği arazide öğrenen Alisdair öfkesini kontrol edemez ve eve gelip "Zamanla beni benden hoşlanırsın sanmıştım. Sana güvenmiştim Ada" diyerek ilk başta piyanoya balta ile zarar verip daha sonrasında ise Ada'nın parmağını ve tabii ki sesini balta ile keser, hadım eder.

Ada, Flora ve Baines yeni hayatlarının mavi yolculuğunda Ada artık piyanoyu istemediğini ve denize atmaları gerektiğini söyler. Yeni yaşamında artık piyanoya ihtiyacı kalmayacaktır çünkü sevdiği adam ile kendi dilinde konuşmaya çalışacaktır. Alisdair kanadını yaralamış olsa bile yeniden hayata tutunacaktır. Piyano denize gömülürken Ada'nın ayağı da ipe takılır ve beraber dibe doğru gider ve filmin ilk başında Ada'nın patenden söktüğünü gördüğümüz film boyunca ayağında olan ayakkabı ile piyano suyun derinliklerinde kalırken Ada su üstüne çıkmayı hem yaşadığı ataerkil toplumda hem de denizde başaracaktır.

Filmin finali de başlangıcı gibi mutsuz sonuçlanacak gibi ilerleyen hikâyede Chapman filmin amacına uygun olarak seyircinin beklentisini ters yüz eder. Filmde final sekansına kadar egemen dilin hakimiyeti baskın gözükse de Chapman final sekansında bu eril dili yıkma niyeti başarılı olur. Ada yeniden konuşmak için pratik yapmaya başlar ancak bu çaba insanlarla konuşmak için Baines'le konuşmak içindir. Ada ötekileştirdiği, bastırıldığı ve yok sayıldığı bir dünyada susmayı tercih ederken yeni dünyasında konuşmayı tercih etmeyi seçmiştir.

Ülkemizden de Yılmaz Güney, Şerif Gören ve Nuri Bilge Ceylan'ın da bulunduğu 96 yönetmenin arasında Altın Palmiye ödülünü Piyano filmi (1993) ile kazanan ilk ve tek kadın yönetmen Jan Chapman'ın filmindeki piyano, varlığının bir parçası, sessizliğinin sesi, eril dilin düzenine bir başkaldıran, direnen ve bu düzenin içerisinde kendisini var etmeye çalışan bir kadının temsilidir.

FİLMİN ÇÖZÜMLENMESİ

*There is a silence where hath been no sound
There is a silence where no sound may be
Jan Chapman*

Piyano (The Piano), feminist sinemanın en önemli filmleri arasında gösterilmekte ve Jan Chapman filminde ataerkil yapının içerisinde yaşayan bir kadının bu eril dilin belirlediği toplumsal kurallara rıza göstermekte direnen, toplum içerisinde nesne olmaktan ziyade özne olmak için çabalayan bir kadının yolculuğunu anlatmaktadır. Genel anlamda film dili yapılandırılırken erkek egemen söylemin genel hegemonik yapıya yardımcı bir unsur olarak konumlandığı görülmektedir. Söz konusu durum karşıt bir yapının-feminist film dilinin inşasını gerektirmektedir. Lacan'ın psikanalist anlayışının izinde, feminist dil eleştirmelerinin, dil ve söylemin erkek egemen anlayışın insanlığın bilinçaltını etkilemesinin gücünü kavramışlardı ve temel amaçlarının bu sürece karşıt bir dil kullanımını sağlamak olduğu söylenebilir (Akbulut, 2012).” Filmin açılış sahnesinde ana karakterimiz olan Ada’yı (Holly Hunter) babasının başka bir ülkeden bir adamla evlendirdiğini ve artık Ada’nın o adamla beraber yeni yuvasından yaşaması için uzun bir deniz yolculuğuna çıkması gerektiğini öğreniriz lakin bu süreçte Ada’nın onayının hatta fikrinin dahi sorulmadığı çok aşikârdır. Ataerkil yapının içerisinde büyüyen kadın eş seçimi gibi hayatının en önemli kararını bile kendisi verememekte çünkü onun için en iyi seçeneğin başka bir erkek seçmiştir. Ada’ya düşen tek şey fırtınalı bir havada o uzun ve sonu bilinmez deniz yolculuğuna çıkmaktır. Fırtınalı hava Ada’nın sözde yeni yuvası olacak olan yerde geçireceği zor zamanların da habercisidir.

Freud, gelişim kuramının 6 evresinden biri olan fallik dönemde cinsel uyarımın 3-6 yaş arasında oluştuğunu ifade eder. Erkeğin çocuğun anneye ve kız çocuğun ise babaya olan ilgisinin bu dönemde başladığını ifade eder. Bu dönemde çocukların fallusa merakı da başlamaktadır. Freud, Bir bebeğin 6 yaşına kadar kişiliğinin tamamladığını ifade eder (Özdemir, 2008). Filmin hemen başında Ada 6 yaşına kadar konuşabildiğini ve daha sonrasında konuşamadığını söylemekte yani bebeklik döneminin bittiği artık kadınlık evresinin başladığı yıllardır. Ada filmde bu dönemi “6 yaşından sonra konuşmamışım ancak ben o dönemi hiç hatırlamıyorum. Tanrı sesiz yaratıkları sever. O (Alisdair) neden sevmesin. Sessizliğe karşı tanrı sabrına sahip olması iyi” diye ifade etmektedir.

Toplum ataerkil düzen içerisinde yetişen kadından temelde bazı toplumsal cinsiyet kalıplarına rıza göstermesini, kabul etmesini bekler. Bu kalıplar içerisinde bulunduğunuz toplumun yapısına göre şekil alır. Toplum evli bir kadın olarak sizden yapmanız gereken herkes tarafından kanıtlanmış birtakım görevleri yerine getirmenizi bekler ki bu görevler yerine gelmediği zaman toplum tarafından damgalanırsınız, dışlanırsınız. Bu ataerkil yapının içerisine gizlenmiş ve eril dil tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyet kalıplarına tepki göstermek için kadının izleyebileceği iki yol vardı: delilik veya sessizlik... Neden konuşamadığını filmin ilerleyen dakikalarında anladığımız Ada konuşmamakta daha doğrusu konuşmamaktadır. Ada’nın da dediği gibi sessizlik etkileyici bir unsurdur. Susmak babaerlik dilin gerçeklerini kabul etmemek, isyan etmek anlamına gelmektedir. İçerisinde bulunduğu topluma bir başkaldırı olarak susmaktadır.

Ada'nın küçük yaşlarından beri konuşmamasının sebebini kızının anlatmasıyla öğreniriz. Ada eşi ile ormanda yürüyüş yaptıkları esnada düşen yıldırım sonucu can vermiştir ve bu olaya çok üzülen Ada bir daha konuşmamayı tercih etmiş konuşmak için de kendisini zorlamamıştır. Karakter analizi açısından değerlendirildiğinde, sessiz kadın karakterlerin ilişkilendirildikleri temel temaların cinsellik, ötekilik, intihar ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve travmatik geçmişleri olduğu gözlemlenmektedir. Klasik sinema anlatı biçiminin erkek egemen bir yapıya hizmet ettiği, kadınların seslerinin erkek karakterlere göre daha sınırlı olduğu görülmektedir. Sessizliğin anlamsal gücü kimi zaman sestən çok daha anlamlı hale gelmektedir. (Özdemir, 2017: 240-254).” Ada'nın ataerkil düzene başkaldırısı metaforu olarak gördüğümüz bu sessizliğini Jan Chapman filminde üç kez kırar. İlki Baines'in kulağına sevgisini fısıldamasıyla, ikincisi Baines hakkında Alisdair'in kulağına fısıldaması ki Alisdair Baines'in evine baskına gittiğinde “Ada'nın hiç fısıldadığına şahit oldun mu?” diye sorar lakin Baines duymadığını söyler ve son olarak filmin son sekansında başı kapalı bir şekilde konuşma pratikleri yaptığı zaman Ada'nın sesini duyarız. Azimle tekrardan konuşmak istemesi ve sevdiği kişi ile sesli olarak iletişim kurmak istemesi kendisinin de özne olabileceği bir yeni bir dünyayı keşfetmiş olması demektir. Eski dünyası kendisine ait olmayan ataerkil düzenin hâkim olduğu babasının ve Alisdair'in dünyası, onların sesinin hâkim olduğu bir dünyaydı ve Ada o düzenin içerisinde susmayı tercih ederek onların dilini reddetmiştir ve şimdi yeni ve kendisinin de olmak istediği dünyada tekrardan konuşmak isteme çabası bundandır. Ada Feminist eleştiri çerçevesinden bakıldığı zaman ötekileştirdiği, bastırıldığı ve yok sayıldığı bir dünyada susmayı tercih ederken yeni evreninde konuşmayı tercih etmeyi seçmiştir.

Ada henüz yeni evine gelmiş ve piyanonun sahilde bırakılma şokunu henüz üzerinden atamamışken ev ahalisi onca karmaşanın içerisinde fotoğraf çekimi için hazırlıklara başlar. Evin hizmetlisi Morgan “Birlikte bir düğün töreni yapamıyorsanız en azından beraber çekilmiş bir fotoğrafınız olması gerekecek” der. Dantelden yapılma beyazımsı bir rengi olan gelinlik hemen Ada'nın üzerine uygun hale getirilip yağmura rağmen fotoğraf karesi kaydedilir. Düğün merasimi veya filmdeki gibi gelin ve damadın fotoğraf çekilmesi ataerkil düzenin içerisinde ilişkinin ilanıdır. Bu törenin de yapılma amacı iki kişi arasındaki evliliğin topluma duyurulması, ilan edilmesidir. Fotoğraf veya yüzükte bu olayın kanıtıdır lakin bu durumu ilan etmezseniz kişilerin toplumdaki göreceklere muamele ayıplanma yönünde olacaktır ki özellikle kadın ayıplanacaktır. Düğün, yüzük veya filmdeki gibi bir fotoğraf iki kişinin ilişkilerini meşru zemine taşıyan bir duyuru niteliği taşır. Ada'nın giydiği gelinliğin renginin beyaz olması batı toplumlarında saflığın, sadeliğin ve ruhaniliğin temsili olduğundandır. Bizim toplumumuzda Ada durumu daha da korkunçtur yani dul bir kadındır ve ilk evliliğinde gelinlik giymiştir ikinci evliliğinde gelinlik giymesi pek beklenmez çünkü gelinlik temizliği, saflığı yani cinsel anlamda bekâreti temsil ettiğinden kadının ikinci kez bu metaforu üzerinde taşımasına pek sıcak bakılmaz. Ada fotoğrafın çekilmesinden sonra yırtarak gelinliği üzerinden çıkarır. Evin hizmetçileri duruma şaşırırlar Ada'yı oldukça vahşi bulurlar. Ada ve Flora Baines'in evine piyano dersi için giderken Alisdair Ada'ya derslerin nasıl gittiğini, her şeyin yolunda olup olmadığını sorar ve bu sorular karşısında Ada başını sallayarak sorulara olumlu cevaplar verir. Morgan “Yatışmış gibi görünüyor. Daha uysal dayanıyor mu?” diye sorar. Alisdair ise “Zamanla daha da uysallaşacak” der. Toplum içerisinde herkes Ada'nın normal biri olmadığını farkındadır. Morgan diğer hizmetçilere “O bizim gibi birisi değil tuhaf bir yaratık gibi. Piyanyoyu da bizim gibi çalmıyor bir başka çalıyor ama içine işleyen bir karamsarlık var gibi. İçimi ürperten bir sesle çalması hiç hoş değil” diyerek Adanın kendilerine benzemediğini ifade eder. Ancak “Başka” olarak tanımlayabildikleri bu kadın genel hikâyenin içerisinde kendi hikâyesini anlatmak ve anlaşılacak isteyen kadındır.

Filmdeki mekân Maori kadınlarının giyim ve yaşam tarzına uygun bir yer olduğu için Ada aynı ortamda geldiğinde hem yerli kadınlar hem de yerli erkekler için ilgi odağı olur. Ada'nın giydiği kıyafetler aynı piyano gibi yaşam alanına yabancı olarak kalır. Sömürgecinin temsili olan beyaz adam Alisdair'in kıyafetleri de yerlilerin kıyafetlerine pek uygun değildir. Beyaz adam çamuru, bataklığı, balçığı ve vahşi ortamı modernize edememiştir. Yerliler ve beyazlar arasındaki bu ikilik filmin ana iki erkeği üzerinden de

vurgulanmıştır. Alisdair yerliler ile konuşamayan ve seilmeyen beyaz adam karakterine bürünürken Baines ise yerliler ile iletişimi kuvvetli olan, yüzünün bir kısmı Maori yerlileri gibi boyanmış, mülkiyet ile arasında mesafeli bir bağ olan ve kısmen yerlileşmiş olarak görürüz.

Ada diğer insanlarla iletişime geçmek istediği zaman söylemek istediklerini işaret dili ile kızına anlatmakta ve kızı Flora (Anna Paquin) insanlara söylemekte veya kızının yanında olmadığı durumlarda da boynunda taşıdığı not defterine yazarak iletişim kurmaktadır. Ada'nın insanlarla iletişim kurduğu bir diğer yol ise piyanodur. Piyanoda Ada'nın sessizliğinin sesinin, arzularının ve cinselliğinin metaforudur. Piyanoya sahip olan Ada'ya da sahip olacak anlayışını ilk anlayan Baines olur ve kumsalda sahipsiz kalan piyanoya sahip çıkar lakin Baines'in (Harvey Keitel) sahipliği ile Alisdair'in (Sam Neill) sahiplik anlayışı arasında fark vardır. Ataerkil düzende erkek düzenden aldığı güçle kadını baskılamakta ve yönetmeye çalışmaktadır. Eril dilin baskın olduğu düzende erkek kadına sormadan kadın hakkında karar verme hakkının elinde bulunduğunu düşünür ve yeri geldiğinde kadını metalaştırmaktan çekinmez. Kadın ile olan ilişkisinde hep şüpheci, kontrolcü ve çıkarıcıdır. Alisdair Ada ile olan ilişkisi bu düzeydedir ki Ada'yı hiç görmeden, konuşmadan, fikrini sormadan ve rızası olup olmadığına bakmaksızın Ada'nın babasıyla konuşup anlaşır ve Ada'ya ait olan piyanoyu Adaya hiç sormadan arazi için takas aracı olarak kullanmaktan kaçınmaz. Kendince geçerli argümanını ise "Artık biz bir aileyiz. Hepimiz fedakârlık yapıyoruz ve sen de yapacaksın" diyerek dile getirir.

Baines'in sahiplik anlayışı ise daha duygusal bağ üzerinden kurulmuştur. Baines Ada ile aralarındaki yeşermeye başlayan yasak ilişkiye ilk başlarda karşı koyamasa bile ilerleyen zamanlarda bu durumun Ada'ya zarar vereceğini düşünüp sonlandırmak ister. Ada'ya "Eğer buraya -Baines'in evi- beni sevdiğin için gelmiyorsan bir daha gelme. Beni sevmeni istiyorum. Ama yapamazsın bu anlaşma seni fahişe beni perişan ediyor. Sana tutuldum. Senden başka bir şey düşünemiyorum ve bu yüzden acı çekiyorum. Seni seviyorum ve istiyorum. Benliğimi hasret kapladı. Uyuyamıyorum, yiyemiyorum" der. Baines'in de söylediği gibi toplumda kadın erkek arasında yasak (!) bir ilişki olduğu zaman kadına hemen fahişe damgası yapıştırılırken adam sadece perişan olur ve başka hiçbir sorumluluk almaz. Baines erkektir ve kadın gibi doğuştan hadım edilmemiş olmasından dolayı bir üstünlük sahibidir, yaptığı her hatalı davranışı toplum tarafından el birliğiyle üstü örtülmelidir. Baines Ada ve Flora'nın sahildeki piyanoya gitme isteklerini her ne kadar ilk başta direnmiş olsa da sonunda eşlik eder. Ada suya susamış gibi piyanoyu çalmaya başlar ve gökyüzündeki değişimden oldukça zamanın geçtiğini anlarız. Sahnenin sonunda sahile taşlardan yaptıkları figür denizati figürüdür. Feminist bakış açısından denizati önemli bir simgedir çünkü denizati çift cinsiyetlidir ve erkek denizati doğum yapar. Sahne sonlanıp geriye dönüş yoluna çıkılacağı zaman Ada ve Flora önden Baines ise arkadan yürümeye başlar ve filmde ilk defa iki kadını bir adamın önünde görmüş oluruz.

Kadınların erkeklerle aynı dili konuşması beklenmez. Ada duygularını, arzularını parmakları ve piyano aracılığıyla ifade eder. Piyanoyu çalarken her sert bastığı tuşun telinden geri gelen titreşimi önce parmaklarında hisseder. Kızı ile iletişime geçerken aynı parmaklarını kullanır. Piyanonun tuşuna parmaklarını kullanarak Baines'e sevgisini ifade eden mesajını yazar. Parmaklarıyla kocasına masaj yapar ki kocası hiç beklemediği davranış karşısında şok olur. Ada ve Baines arasında olanları bilmesine rağmen hiç sesini çıkaramaz. Ada denize düşmeden önce de parmaklarıyla suya dokunur ve Alisdair tarafından parmağı kesilerek hadım edilir. Alisdair Ada'nın Baines'e gönderdiği mesajı ele geçirince çok sinirlenir ve eve gidip Ada'ya "Neden sana zarar vermeye beni mecbur ediyorsun" der. İlk önce piyanoya balta ile iki kez vurup yaralar sonra Ada'yı dışarıya çıkartıp "Onu -Baines- seviyor musun" diye sorduktan sonra Ada'nın parmağını keser. Ada'ya "Seni sevmek istemişim. Kanadını kestim hepsi bu" der lakin sesini, ruhunu ve çılgınlıkları olan piyanoyu da yaralamıştır. Erkek egemen toplumlarda silah gücün yani fallusun ve iktidarın temsilidir. Alisdair'in elindeki balta Ada'nın parmağına inse bile aslında Baines'in iktidarlığına inen bir darbedir. Balta kendi öznesini ortaya koymaya çalışan Ada'yı nesne konumuna indirmenin aracıdır. Alisdair toprakları üzerinde kuramadığı otoriteyi Ada üzerinde de kuramamıştır. Ada'yı hadım ettikten sonra kopan

parmağı Flora ile asıl otorite olan Baines'e gönderirken beraberinde gönderdiği mesaj ise "Bir daha Ada'yı görürse bir parmağını ve her tekrarda bir diğer parmağını keseceğim" der. Mesajı ileten Flora annesini kurtarması için Baines'ten yardım ister çünkü Baines artık tek kurtarıcıdır.

Filmlerde erkek bedenini çok fazla çıplak görmeyiz çünkü kamera eril bir bakış açısidir. Jan Chapman, filminde hem Baines'i hem de Alisdair'in bedenlerini çıplak olarak gösterir. Baines'in Piyanoyu elbiseleri ile sildiği sahne, Alisdair'in yataktaki planı gibi. Her ne kadar filmlerde kadın bedeninin çıplaklığı bir arzu nesnesi olarak sunulsa da Chapman filmde Ada ile Baines'in vücutlarını aynı ölçekte göstererek eril dilin hâkim olduğu bakış açısını kırmak istemiştir. Ada Alisdair'e masaj yaparken parmaklarını ilk önce Alisdair'i sırtından aşağıya doğru kalçalarına ve daha sonrasında da anüsüne doğru götürdüğünde Alisdair bu durumdan rahatsız olur ve bir hışımla yataktan kalkar. Alisdair "Sana dokunmak istiyorum. Neden sana dokunamıyorum" diye sorar. Ada kendisine iki kez tecavüz girişiminde bulunan Alisdair'den bir nevi intikam almak, aynı duyguları hissettirmek ve onun otoritesini yıkmak istemektedir. Alisdair nesne Ada ise özne konumuna geçmiştir ve Ada arzularını Alisdair bedeni üzerinde tatmin eder. Eril dilin bakışını temsil eden Alisdair hem sevmeyi hem de sevişmeyi bilmediği için Ada'ya dokunmadığının farkında değildir. Filmde bu sahneye kadar Alisdair Ada'yı arzu nesnesi olarak görüp Baines ile aralarındaki cinsel ilişkiyi kıskanırken bu sahneden sonra ilk defa Ada'nın bedenini değil sözcüklerini kıskandı. Baines'in evine baskın yaptığı zaman ona "Ada'nın hiç konuştuğunu duydun mu?" diye sordu.

Ada'nın kızı Flora Yeni Zelanda'ya ilk geldikleri anda annesine "Asla o adama baba demeyeceğim. Ona hiçbir şey demeyeceğim. Hatta ona bakmayacağım bile" der. Flora ile Alisdair arası filmin giriş ve gelişme sekansının ortasına kadar pekiyi değildir. Flora üvey babasından çekinir, ürker ve pek de yanında olmak istemez lakin zaman içerisinde Alisdair'in otoritesi ve yaşam alanındaki diğer insanlar üzerinde kurmaya çalıştığı egemenliğini de gördükçe ilk başlarda oldukça mesafeli durduğu Alisdair'e daha sıcak davranmayı ve filmin gelişme sekansının sonlarına doğru Alisdair'e "baba" diye hitap etmeye başlar. Lacan, kız çocuğun babaya yönelik nedeninin doğumundan itibaren hadım olduğunu düşünmesine bağlamaktadır. Kız çocuğun kendini tanımlama biçiminin dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Kız çocuk "ben" kavramını "ben kimin beniyim" sorusuna dönüştürmektedir. (Kabadayı, 2013). Flora Baines'i ile annesi Baines'in evinde sevişirken görür belki de ilk defa cinsel birleşme ve erkek ve kadına ait cinsel organ görmekteydi. Flora bu kırılmadan sonra tamamen otoritenin yanında yer almayı tercih eder. Annesinin piyano tuşuna "Kalbim seninle George" yazılı notunu okumadan Baines yerine doğrudan "babasına" götürmeyi tercih eder. Babanın penise sahip oluşu otoriteye simgelerken, kız çocuğun annesi ile bağ kuramamasına neden olmaktadır. (Özmen, 2014)."

"Lacan'ın deyişiyle bu 'simgesel' kastrasyon Oidipus döneminde kız çocukta birinin operasyonu ile kaybettiğini düşlediği penise karşı haset, erkek çocukta ise kastrasyon yoluyla cezalandırılma korkusu şeklinde bildiğimiz Freudçu 'imgesel' kastrasyon tonlarını kazanacaktır (Tüzünoğlu, 2004)."

Flora annesi ve Baines'i sevişirken gördükten sonra diğer çocuklarla beraber ağaca sarıldığı sahnede ağacı öpmektedir. Bu durumu gören Alisdair Florayı sert bir dille "Bir daha asla böyle davranma hiçbir yerde. Çok utandım. Bu davranışın ağaç gövdelerini de utandırır" der ve sonra da Flora'ya ağaç gövdelerini beyaza boyatır. Freud sembollerin kültürle ilişkisini genel anlamıyla cinsellikle çözümlenmektedir. Fallusu uzun veya kesici aletlerle, rahimi ise içi boş nesnelere eşleştirmektedir. (Kabadayı, 2013). Floraya Alisdair'in sertçe tepki göstermesini bu yaklaşımla açıklamak mümkündür ve filmdeki diğer karakteristik nesnelere de bu açıdan bakılabilir örnek olarak; Baines elbiselerini çıkarıp sildiği piyano, adaya geldikleri tekne, Alisdair'in Ada'yı hadım ederken kullandığı balta...

Alisdair ormanda Baines'in evine giderken takip ettiği Ada'ya tecavüz etmeye kalkışır. Ada üzerinde baskı kurmaya onun üzerindeki hâkimiyetini kanıtlamaya çalışmaktadır hem Ada'ya hem de Baines'e. Tecavüz,

cinsel bir davranıştan öte bir anlam taşımaktadır. Tecavüz, erkeğin kolektif egemenliğini kadın üzerinden inşa etme sürecidir. Bu yönüyle terörizme benzeyen politik bir fiile benzemektedir. (Donovan, 2020).” Tecavüz eylemi keyfi veya cinsel bir şiddet eylemi olarak görülmekten ziyade bir egemenlik kurma eylemi olarak görülmektedir. Alisdair, Ada’nın Baines ile olan ilişkisine engel olabilmek ve Ada üzerindeki otoritesini göstermek için tecavüz girişimine kalkışır ki bu tek ve ilk girişimi değildir. Ada’nın parmağını kestikten sonra hasta bir şekilde yatakta yatan Ada’ya bir kez daha tecavüz etme eylemine girişir lakin Ada’nın durumu farketmesi üzerine bu eylemi de başarısız olur. Egemen erkek benliğinin kontrolü kaybettiği an, gerçeklikle de ilişkisini kaybetmektedir.

Ataerkil düzenin öğretileriyle donanmış olan Alisdair piyano yerine araziye seçer çünkü kendisine güç katmayacak herhangi bir şeyi yük olarak görür. Yaşadığı coğrafyada piyanoya yer yoktur ve piyanoyu kendi gücünü arttıracak çok daha değerli gördüğü arazi ile takas etmesinin nedeni budur. Bu düzen içerisinde güçlü olmak istiyorsa toprak sahibi olmalıdır piyanoya değil. O sebeple piyano sahilde kumsalın ortasında tek başına kalması hatta henüz tanışmış olmalarına ve Ada için çok değerli olmasına rağmen piyanoyu çamurlu yollarda taşıma zahmetine katlanmaz. Piyanoyu Ada’nın uzantısı olarak konumlandırmak mümkündür. Piyano da Ada da içinde bulunduğu yeni ortamda bir özne olamamıştır, yabancı kalmıştır. Piyano takas unsuru olarak kullanılır ve bir Alisdair’in hâkimiyetine bir Baines’in hâkimiyetine geçer. Piyano biyolojik cinsiyeti kadınmış gibi ataerkil düzenin içerisinde güçsüz olmaya zorlanan, değersizleştirilen, bastırılan ve sesinin çok çıkmasından rahatsızlık duyulan bir nesne gibidir lakin her şeye rağmen kendi öz benliğinden gelen sesiyle ataerkil düzene isyan eden, direnen, kendini var etmek için mücadele eden ve kimliğini aramaktadır.

SONUÇ

Chapman tüm film boyunca Ada ile piyano arasında kurulan eşsiz bağ üzerinden hikâyesini anlamaktadır lakin filmin karakterlerinden biri olan, filmin serim, düğüm ve çözüm sekanslarında tüm çatışmaların merkezinde olan piyano hikâyesinin sonunda yapılan mavi yolculukta karşı kıyıya varamaz. Film boyunca çamur içerisinde kirlenmiş olan Ada’nın ayakkabısı piyano ile suya batmış ve bir nevi çamurdan arınmış, temizlenmiştir. Ada, nesne olarak konumlandırılmaya zorlandığı düzenin içerisinden çıkıp özne konumunda olabileceği yeni hayatında sevdiği adam Baines ile konuşmayı tercih eder. Babasının ve Alisdair’in dünyasında susarak kendini var etmeyi tercih ederken yeni yaşamında konuşmayı tercih etmiştir ve Alisdair tarafından sadece kanadını kırdım diyerek hadım edilen parmağın yerine Baines tarafından yeni metal bir parmakta yapılmıştır. Ada metal parmakla piyanonun tuşlarına bastığı zaman piyano sesiyle beraber metal sesini de duyuruz lakin Ada bundan rahatsız olmaz çünkü artık kendi sesi piyanonun sesinde gür çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, P. D. (2012). Film Çözümlemeleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Donovan, J. (2020). Feminist Teori. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elmacı, T. (2017). “Türk Sineması’nda Yün Eğiren Kadınlardan Yeni Sinemaya: Kadın Emeği Meselesi: Zerre Film Örneği”. Art-Sanat Dergisi, 251-270.
- Güneş, F. (2017). “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 245-256.
- Kabadayı, L. (2013). Film Eleştirisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaçar, E. (2015). “Öznenin Trajedisi: Aynanın Ötesine Geçmek”. Dört Öge Dergisi , 75-84.
- Kozlu, D. (2009). “Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 03-18.

- Özdemir, B. G. (2017). "Sessizliğin Kadın Karakterlerle Anlatıda Kullanımı: Var olmaya Çalışan Sessiz Bedenler". Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 240-254.
- Özdemir, S. (2008). "Ateş Üstünde Yürüyen Bir Oidipus: Süha". Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 236-247.
- Özmen, M. (2014). "Oidipal Dönemde Babalık İşlevinin Anaokulu Bağlamında Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saygıngil, Y. D. (2013). Feminist Film Kuramı, Z. Özarslan içinde, Sinema Kuramları İstanbul: Su Yayınevi.
- Tüzünoğlu, M. (2004). Lacan'da Anne Ve Oğul'un Baba Ve Oğul'a Dönüşmesi. Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, 332-336.
- Yılmazbilek, M. (2018). "Kadın Özgürleşmesinde Feminist Bilinç Oluşturma Süreci Olarak Farklı Bir Yaklaşım: Meditasyonu Tartışmak". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 96-103.